

# I. PROLÓG

Jeho tvár som videl mnohokrát v rôznych situáciách na rôznych miestach: vždy ten istý výraz bezmocnej bolesti, hoci tvár bola zakaždým iná. Videl som ju v plačom skrivennej tváričke batoliatka. Ležalo na tele mŕtvej matky, poffkané jej krvou. Otec zostal „sprešovaný“ v plechovej truhle svojho Alfa Romeo. Maličký človečik vo vraku auta bez otca, bez matky. Videl som ju v tvári priateľa, ktorého zradila milovaná žena. V tvári rodičov, ktorých syn prepadol heroínu. Videl som ju v tvárach pozostalých na pohrebe samovraha. V tvárach rodičov, milencov, v tvárach súrodencov, v tvárach na chodbách nemocníc. V tvárach na zažltnutých vankúšoch, unášaných umieraním ako v Cháronovom člne do šera odvrátenej strany života. Vídavam tie tváre všade: na ulici, v práci, doma, v televízii. Krátke strihy tvári v hlavnom spravodajstve: obeť vojen, obeť rozmarných hier prírody – sopiek, záplav a zemetrasení. Vídavam často tú tvár – tvoju tvár, človek. Tvoju tvár, Jób. A nielen tvoju tvár; videl som i tvoje topánky, tvoje šaty, tvoje protézy, videl som ich v dokumentoch z Treblinky, Osvienčimu, Dachau...

Vídavam tvoju tvár v zrkadle. Už toľkokrát som ju videl, zvnútra i zvonku. Som tvoj známy, tvoj blížny, tvoj priateľ, tvoj brat, som ty.

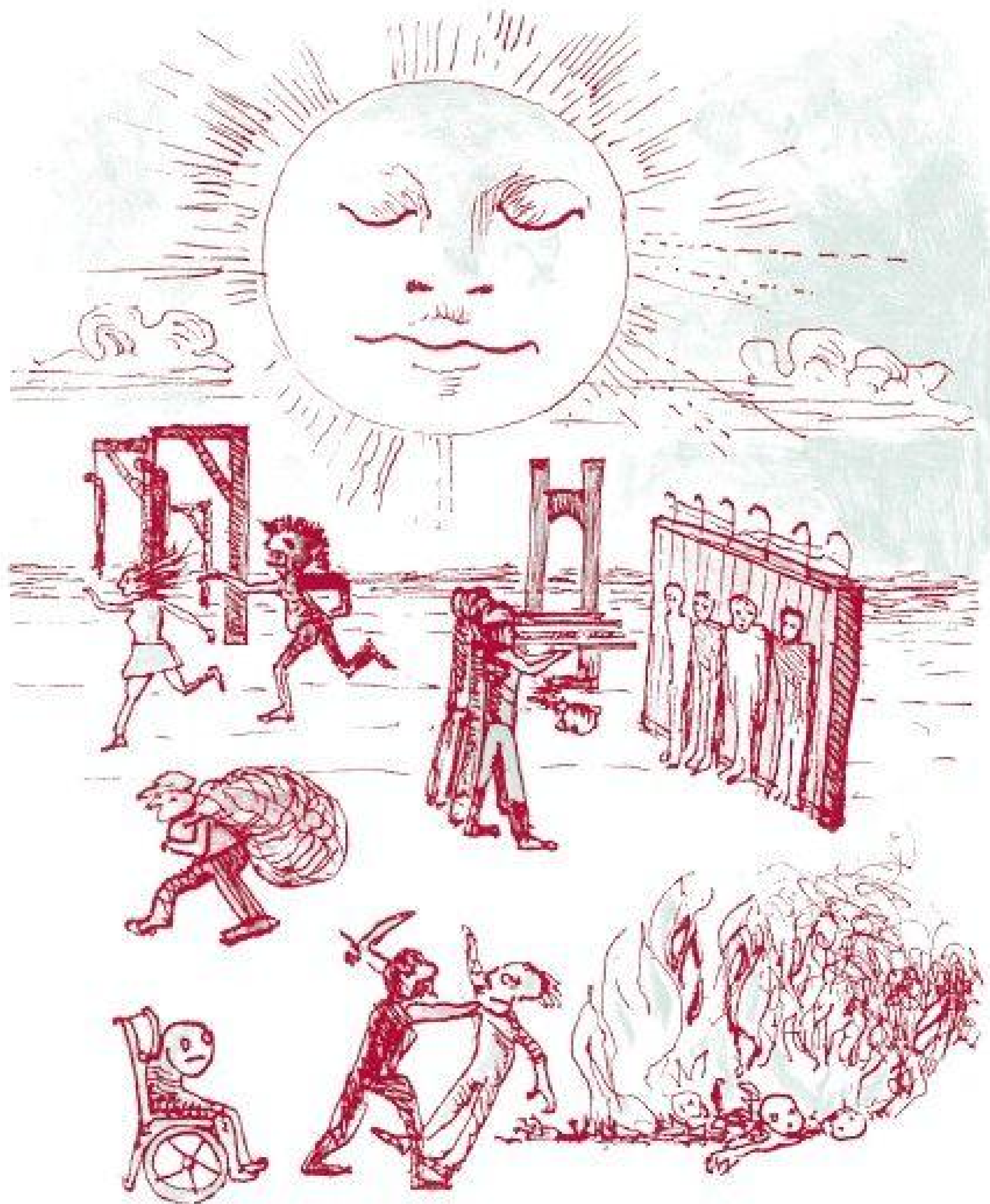
Knihu úvah nad starobylym textom knihy Jób som začal písať na prahu jesene roku 2008. Uplynulo šesťdesiatdeväť rokov od začiatku druhej svetovej vojny a šesťdesiattri rokov od jej konca. V tej vojne umrelo viac než 55 miliónov ľudí. V jej tieňoch sa rozvinul najhrôzostrašnejší scenár, aký bol kedy odohraný na divadelných doskách sveta. Scenár posledného riešenia v nemeckých továrňach na smrť. Na sláve dvadsiateho storočia, epoche modernizmu a pokroku, leží hanebný tieň. Tieň miliónov Jóbov, ktorí sa rozplynuli v nebi. Udusení v plynových komorách, premenení na dym v komínoch krematórií.

Veľká vojna skončila pod atómovým hríbom. Na troskách Hirošimy a Nagasaki. Z tých miest zostal len popol a ruiny. Ich obyvatelia sa bez stopy vyparili v diabolskom žiarení uvoľneného jadra.

## ZLO SVETA VERZUS DOBRO BOHA

Keď otvárame tú starobylú knihu, vypúšťame džina z fľaše, obnovujeme staré rany. Dávame priestor najťažšej otázke, akú možno položiť viere: Je možné uprostred sveta plného nezmyselného utrpenia veriť v dobrého Boha?

Eli Wiesel, v novele *The Gates of the Forest* vykresľuje scénu čudného tribunálu, ktorý zvolal rabín v koncentračnom tábore: „Rozhodol som sa,“ za-



Na konci čudného procesu bol rozsudok nad Bohom jednoznačný: „Je vinný.“

čina svoju žalobu rabín, „usvedčiť Boha z vraždy. Ničí svoj ľud i zákon, ktorý im dal na Sinaji. Mám v rukách jednoznačné dôkazy. Súďte bez strachu, bez lútosti, bez predsudkov. Čokoľvek, o čo sa obávate, žeby ste to mohli stratiť, ste stratili už dávno.“ Na konci čudného procesu bol rozsudok nad Bohom jednoznačný: „Je vinný“.<sup>1</sup>

V čase, keď som bol ešte sebaistý ateista, zvykol som sa svojich veriacich kamarátov pýtať: Ako môžete veriť v Boha, ktorého nevidíte? Ich odpoveď bývala rôzna, viac či menej nepresvedčivá. Odpoveď najstaršieho kresťanského teológa Pavla je však jednoduchá a priama: *Lebo jeho neviditeľnú skutočnosť, jeho večnú moc a božstvo možno od stvorenia sveta poznávať uvažovaním zo stvorených vecí.* [Rim 1, 20]

Toto isté, iba trochu zložitejšie, so starostlivou presnosťou filozofa, by nám povedal i Pavlov mladší brat Tomáš Akvinský. Svoje vycibrené dôkazy Boha písal v dobe, keď bol náš svet mladý a ľudia ešte verili svojim zmyslom i svojmu rozumu.

Boha teda, podľa tejto starej mienky, vidno všade. Ak je však svet obrazom Boha, akú povahu má Boh?

Svet je predsa poznačený všadeprítomnou skutočnosťou zla a utrpenia. V šere džungle, zvieracej i tej ľudskej, silnejší tvor požiera slabšieho; každý je pri tom vedený vrodenu vôľou prežiť. Ako nás presviedča pán Dawkins, jeho správanie určuje „sebecký gén“. Svet ako obraz Boha nás stavia pred neľahkú hádanku. Možno ju formulovať takto: Ak je Boh všemohúci, nemôže byť dobrý. Ak je Boh dobrý, nemôže byť všemohúci. Ak Boh nie je všemohúci, nie je Bohom. Ak je všemohúci, tak stojí mimo dobra a zla.

Tradičná západná náboženská odpoveď nás odkazuje k textom biblického zjavenia. Akvinského prirodzený morálny zákon nahradil protestantizmus svojím Sola Scriptura. Nie v prírode, jedine v Biblii je nám uchovaný skutočný obraz Boha. Boh je dobrý a spravodlivý, aj keď to nevidíme – učí nás zjednodušene ponímaná biblická tradícia. Nemáme dostatok informácií, aby sme to posúdili. Vina za zlo nikdy nie je na strane Stvoriteľa, vina je vždy na strane stvorenia. Človek sa má zle preto, že je zlý. Keby bol človek dobrý, svätý a veriaci, Boh by odpovedal na všetky jeho modlitby. Bol by zdravý, šťastný, bohatý, plodný a bezpečný. Ak Boh na naše modlitby neodpovedá, zdá sa hluchý a slepý voči nášmu utrpeniu, je to jednoducho preto, že sme nesplnili podmienky.



Buď v niečom porušujeme jeho zákony, alebo je naša viera v neho nedostatočná. Zlo je teda iba tieňom hriechu, ktorý my ľudia vrháme na dobrý Boží svet.

Takáto odpoveď však našu otázku iba pokrýva zbožnou ilúziou. Ľudská skúsenosť predsa tejto prostučkej predstave tvrdohlavo protirečí. Svet, v ktorom žijeme nie je kráľovstvom spravodlivosti, dobro nie je odmeňované a zlo nie je potláčané. Každý, kto sa odhodlá takejto predstave sveta uveriť, sa skôr či neskôr dostane do neprekonateľných rozporov.

Pred rokmi jedna mladá žena na vozíku vyhlásila v kostole plnom veriacich: „Som uzdravená.“ „Ak si uzdravená, zostúp z vozíka.“ Vyzval ju ktorýsi z veriacich. Nepostavila sa, lebo nemohla. Medzi seba a skutočnosť postavila vieru. Robila, čo mohla, aby vyhovel „Božím požiadavkám“. Zomrela na vozíku, ale do posledného výdychu tvrdila, že je uzdravená.

Koľkokrát farár v modlitbe ďakoval za zázračnú záchranu človeka po nejakej katastrofe a zároveň prosil o potešenie pre tých, ktorých príbuzní tú istú katastrofu neprežili? Je možné žiť v takomto protirečení? Ak Bohu ďakujeme za záchranu života jedného človeka, prečo ho neberieme na zodpovednosť za smrť iných, ktorých nezachránil?

Zbožnosť Východu nás zas odkazuje na kozmický zákon karmy. Trpíme za zlé činy, ktoré sme v minulých životoch napáchali. Zlé činy sa nám hromadia ako dlh, nútia nás k novému zrodeniu, aby sme na sebe vychutnali ovocie svojich minulých činov a splatili tak karmický dlh. Predstava zákona príčiny a odplaty ponúka jednoduché riešenie. Nemôžeme predsa vedieť, čo kto v minulých životoch popáchal. Obete cunami si svoju tragédiu jednoducho zaslúžili. Čo bolo dôvodom tej hrôzy nemôžeme vedieť, veď kto pozná životopisy minulých životov všetkých tých obetí?

Shirley MacLaineová našla v zákone Karmy vysvetlenie holokaustu. Podľa nej to bola kolektívna karma židov za genocídu Kanaáncov. Akú etickú silu má takýto zákon? V čom ma môže zušľachťovať trest, ktorým dnes pykám za činy spáchané pred stovkami rokov v živote, o ktorom nič neviem a na ktorého morálne a psychologické obsahy si nepamätám? Takýto pokus obhájiť Boha uprostred trpiaceho sveta vyznieva naivne a môže iba otupiť našu schopnosť súcitu s trpiacimi.

Najpriamočiarejšie je riešenie ateistov: Boh nereaguje, lebo nie je. Alebo presnejšie, to, čo človek na nerozvinutom stupni vedomia považoval za Boha,

je v skutočnosti iba slepá nevedomá energia. Svetu nevládne Rozum, svet ovláda Chaos a Náhoda. Bertrand Russell to vo svojom traktáte „Prečo nie som kresťanom“ sformuloval jasne:

*To, že človek je produktom príčin, ktoré nevedia nič o dôsledkoch svojho pôsobenia; že jeho pôvod, jeho rast, jeho nádeje i obavy, jeho lásky a presvedčenia nie sú ničím iným, než dôsledkom náhodného hmýrenia atómov; že žiaden oheň, žiadne hrdinstvo, žiadny vzlet myšlienok ani citov nemôže individuálny život zachovať až za hrob; že všetka námaha vekov, všetka zbožnosť.... všetka poludňajšia žiarivosť ľudského génia je predurčená k zániku... všetko toto, ak aj nie úplne bez diskusie, je natoľko isté, že každá filozofia, ktorá to odmieta, neobstojí. Iba obklopený lešením týchto právd, len na pevných základoch neústupného zúfalstva, môže byť príbytok duše bezpečne budovaný.<sup>2</sup>*

Riešenie je teda prosté: Vzdajme sa viery v Boha a všetko bude jednoduché a jasné.

Svet je však zložitejší ako Russellovo „kráľovstvo neústupného zúfalstva“. Áno, svet nie je biely, nie je však ani čierny. Ľudská skúsenosť svedčí o realite, v ktorej nepretržite prebieha konflikt svetla s tmou. Vo svete nezažívame iba tmu chaosu, ale i nepopierateľné záblesky zmysluplnosti. Nie iba slepú iracionalitu, ale i zážitok rozumu, ktorý preniká k poznaniu. Nie iba ortiel smrti, ale i zázrak života. Nie iba temný egoizmus, ale aj prejavy nesebeckej lásky. Aj ateizmus má svoju hádanku: Odkiaľ sa v chaose zobral zmysel, odkiaľ sa v iracionalite zobrala racionalita, odkiaľ sa v egoizme nabrala láska?

## **KRÍZA NÁDEJE**

Ľudským údelom je neustála kríza nádeje. Aký zmysel má usilovať o dobro a poctivosť? Nie je to všetko jedno? Nezáleží na tom, ako žijem, kto som a čo konám? Je naše úsilie o dobro naivné a zbytočné, ako zápas Dona Quijota s veternými mlynmi? Dá sa vôbec žiť s takýmto vedomím bezvýznamnosti všetkých svojich činov? Dá sa žiť bez nádeje? Staré príslovie hovorí, že nádej umiera posledná. Keď umrie nádej, umiera i človek?

Čo je to nádej, a o čo ju oprieme vo svete plnom rozporov? „Láska a pravda zvíťazí nad lžou a nenávisťou,“ hovorili sme si s Václavom Havlom v roku 1989, nesení novembrovou vlnou nádeje. Toto je nádej. Nádej, toľkými spôsobmi